

Frågor och svar från webinariet: Så utvecklar vi det allmänna biblioteksväsendet

Frågorna besvarades skriftligt av handläggare på enheten för bibliotekssamverkan eller muntligt av Karin Grönvall och Oskar Laurin under själva webinariet.

Hur ser ni på regionala hubbar som form för samverkan, som brygga mellan lokalt och nationellt och olika bibliotekstyper? Skulle detta vara en framkomlig väg?

Formerna för regional bibliotekssamverkan, liksom uppdrag och organisation för den regionala biblioteksverksamheten, skiljer sig idag mellan regionerna. Delvis beror det på en politisk vilja att regionerna själva ska ha mandat att utforma kulturverksamhet utifrån regionala förutsättningar. Detta är dock en fråga KB gärna diskuterar med regionerna under 2025.

Hur ser utlånen ut om man tittar på antal och inte % för depåbiblioteken? Dvs från vilka nivåer ser vi en ökning?

Från 2013 till 2024 har utlånen från Sveriges depåbibliotek ökat 6064 till 13014. Utlånen från den mångspråkiga lånecentralen sker framför allt i form av depositioner och antalet är därför högre, men ökar inte lika kraftigt. 2024 lånade MLC ut 33931 böcker.

Miljömässigt låter det vansinnigt att behöva beställa böcker från Umeå när man bor i Skåne.

Det är lätt att instämma i detta. Det är en anledning att jobba mer med samverkan mellan biblioteken, och utveckla fler närmare samarbeten mellan kommuner.

Förändringen av fjärrlånen beror också på att länsbibliotekens ansvar för den kompletterande medieförsörjningen togs bort när bibliotekslagen ändrades.

Du har rätt i att den regionala biblioteksverksamheten inte längre har ett explicit uppdrag kring kompletterande medieförsörjning, men medieförsörjningsfrågor är fortfarande relevanta för regionerna, t.ex. i samverkans- och kompetensutvecklingsfrågor.

Kommer böckerna som ingår i Bläddra och Världens bibliotek kunna tillgängliggöras via folkbibliotekens egna kataloger och söktjänster?

Licensavtalen för dessa tjänster är idag skriva för tillgängliggörande i just Bläddra och Världens bibliotek. Det här är dock en möjlighet vi tittar på lite längre sikt.

Frakten är så hög att det ibland är billigare att köpa böcker än att fjärrlåna dem ur ett nationellt perspektiv – hur tänker ni kring det?

KB:s rekommendationer är redan idag att se en fjärrlåneförfrågan som ett inköpsförslag, vilket beror på att det i de allra flesta fall är billigare att köpa en bok än vad den sammanlagda frakt- och arbetstidskostnaden blir vid ett fjärrlån. Däremot kan det vara svårt för framför allt mindre bibliotek att prioritera inköp, då det kräver att man kan göra omprioriteringar inom budget som är svåra att göra i en liten organisation.

En inte helt omöjlig framtid är att det kommer finnas flera olika leverantörer av gränssnitt mot olika typer av innehåll. Bygger KB:s scenarioplanering på att det främst finns ett primärt gränssnitt eller söktjänst för användaren?

Den scenarioplanering KB gör handlar idag om vilken roll KB skulle kunna ta i en nationell infrastruktur för e-böcker. I planeringen tittar vi på scenarier som innehåller ett primärt gränssnitt, och på scenarier som innehåller flera.

Genom nya tillgänglighetslagen (då förlagen själva skall stå för tillgängligheten) kommer det ju sannolikt bli mycket svårare för berörda grupper som tidigare använt Legimus att navigera i framtida miljö - gissar att det är svårt för oss lärosätesbibliotek att agera tillsammans men är ju liknande det ni ser för folkbiblioteken.

Det stämmer, frågan ser likadan ut ur lärosätesperspektiv som ur folkbiblioteksperspektiv och för den framtida utvecklingen skulle det helt klart underlätta för alla om lärosätena hittade sätt att agera tillsammans. När det gäller navigering i olika gränssnitt ser KB att många gränssnitt redan idag används vid högskolorna, där olika databaser och e-medieleverantörer utgör huvuddelen av användningen. Discoverysystemen har varit ett sätt att försöka samla dessa i en och samma söktjänst, och en fråga framåt är om tillgängliga medier ska finnas där eller i en särskild tjänst motsvarande Legimus.

Skillnaden i utbud av e-böcker i olika kommuner är väl tätt kopplad till de kommunala anslagen för inköp av medier. Ser ni att kommunerna skulle behöva normera sina medieanslag för att det skall kunna bli likvärdigt över hela landet?

Kommunerna ansvarar för folkbibliotekens budget, och det finns skillnader i både kapacitet och vilja att satsa på digitalt material mellan kommuner. De budgetmässiga förutsättningarna för samverkan mellan kommuner behöver diskuteras mellan folkbiblioteken.

Bör staten fortsätta att ersätta statliga bibliotek för fjärrlån till kommuner eller bör kommunerna betala för det?

Fjärrlånekompensationen har sett likadan ut sedan den infördes 1995. KB har bett regeringen om ett uppdrag att se över formerna för fjärrlånekompensation.

Fjärrlån för e-böcker, tittar ni på strukturer att möjliggöra detta?

Tillgången till e-böcker regleras av licenser, istället för fysiska exemplar. Fjärrlån för e-böcker är svåra att förena med förlagens intäktsmodeller. Vi vill gärna jobba framåt med bättre möjligheter att dela digitalt material mellan bibliotek. En gissning är att det skulle kräva en annan typ av licensavtal, samt en modell för kostnadsfördelning mellan biblioteken.

Hur fungerar fjärrlånekompensationen?

Här kan du läsa mer om fjärrlånekompensationen: <https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/libris/fjarlran-i-libris/rekommendationer.html>

Ett viktigt stöd i dagens modell som inte tas upp i presentationen är att staten bekostar MTM:s produktion av tillgänglig litteratur, vilket är kostnadsfritt för bibliotek att distribuera till målgruppen.

Tack för din kommentar! Det är så klart viktigt.

Om det inte finns nationella riktlinjer för vad som är en rimlig finansiering av folkbibliotekens bestånd blir de svårt att uppnå nationell likvärdighet. Skulle KB i egenskap av sitt myndighetsuppdrag kunna rekommendera kommunerna anslagsnivåer utifrån nyckeltal? Eller lämnas det helt till det kommunala självbestämmandet?

I KB:s uppdrag ryms inte den typen av rekommendationer, men vi ser ju helt klart att det finns behov av att diskutera bibliotekens finansiering framgent.

Förs det diskuteras med Bonus Copyright Access så att visst äldre material (men fortfarande upphovsrättsskyddat) ska kunna fjärrlånas digitalt?

Någon sådan diskussion finns inte i dagsläget, men det är definitivt en möjlighet att titta på framåt.

E-boksproblematiken har funnits länge och KB har tagit sig an den tidigare men inte lyckats lösa det. Vad säger att det kommer gå att lösa nu?

Den stora utmaningen kring e-böcker för folkbibliotek handlar om kostnaden. Idag betalar Sveriges folkbibliotek ca 80 miljoner kr för digitala medier, och det finns tyvärr ingen möjlighet för staten att ta över den kostnaden. Om vi kan hitta en form för gemensam finansiering finns det sannolikt goda förutsättningar att komma vidare med frågan, på det sätt som man gjort i t.ex. Danmark och Finland. Men det kräver att vi kan hitta en gemensam organisation för folkbiblioteken.

Sektorn borde ha användarstyrt förvärv i stället för fjärrlån.

KB:s rekommendationer är redan idag att varje fjärrlåneförfrågan ska betraktas som ett inköpsförslag. Som en annan frågeställare var inne på tidigare är det ofta billigare än frakt- och arbetskostnader för fjärrlån. Det finns däremot skillnader mellan hur större forskningsbibliotek och mindre folkbibliotek kan hantera detta utifrån sina budgetförutsättningar, vilket gör frågan mer komplicerad.

Sett till hela ekosystemet så kommer tillgänglighetsdirektivet och produktion av tillgängliga medier från förlagen att leda till en förflyttning från Legimus till biblioteken. Det innebär även en förskjutning av kostnaden för utlånen från MTM till det allmänna biblioteksväsendet. Har ni någon diskussion om denna kostnadsförskjutning?

Kort svar: Vi har en diskussion med MTM, men har inte berört en eventuell kostnadsförskjutning.

Finns det någon tanke om att böcker som ges ut med kulturstöd och som också skickas till biblioteken kan erbjudas som e-böcker istället eller både och?

Det är en intressant idé. Vi tar detta vidare i dialog med Kulturrådet.

Folkbiblioteken har inget bevarandeuppdrag och är beroende av att låna från andra bibliotek för sådant som inte längre går att köpa. Vilken betydelse har det att KB får ökade medel för digitisering av material som även kan tillgängliggöras för folkbiblioteken (allmänheten) i en nationell plattform? Och, kanske kombinerat med styckelicenser för material som är äldre men fortsatt upphovsrättskyddat. Mer e-medier = mindre transporter.

Mycket bra frågor, som KB vill titta på framåt inom ramen för en nationell medieförsörjningsplan. Sedan hösten 2024 testar KB att digitisera alla beställningar som inte omfattas av upphovsrätten från Sveriges depåbibliotek i Umeå. Detta projekt fortsätter under 2025, men KB bedömer att det såhär långt fungerat mycket bra och att fysiska fjärrlån där det är möjligt bör kunna ersättas av digitisering eller andra former av digitalt tillhandahållande. Att hitta former för styckelicenser för äldre upphovsrättskyddat material som inte är kommersiellt tillgängligt är ett logiskt nästa steg.